

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY**

**«Жұмат Тілепов және қазақ әдебиеті тарихының келелі мәселелері»
атты республикалық ғылыми-теориялық конференция
материалдарының жинағы
11 сәуір, 2014 жыл**

**Proceedings
to the republican theoretical conference
«Zhumat Tlepov and Topical issues of Kazakh Literature»
11 April, 2014**

**СБОРНИК
республиканской научно-теоретической конференции
«Жумат Тлепов и актуальные проблемы истории казахской
литературы»
11 апреля, 2014 год**

**Алматы
«Қазақ университеті»
2014**

А.Р. ХАЛЕНОВА,
ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
гуманитарлық факультеттерге
арналған шет тілдер
кафедрасының аға оқытушысы;
Г. ШАРИПОВА,
филология ғылымдарының кандидаты

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ.

X ғасырдың соңында XI ғасырдың басында тілді кәсіби бағытта үйретуді дамыту еркше орын алды, ол ғылымның тікелей дамуымен байланысты жағдай. Тілді үйретудегі бұл әдіске Европа Кеңесі яғни бұл ұйым европа елдеріндегі мәдени және ағартушылыққа жауапты ұйым болғандықтан бірге әрекет етті. Себебі осы мемлекеттерде белгілі бір маманды дайындауда шет тілін білу және алынған білімді, қабілетін және шеберлігін көрсету үшін қолдану.

Шет тілін білу маманның тек өз елінде ғана емес, шет елмен партнерлік қарым қатынаста жылдан жылға басқа да елде жұмыс істеу біздің өмірімізге енуде. Қазіргі таңда қандайда бір маман болмасын «қандай шет тілін білесіз?» деген сұрақ, талаптар қойыла бастауда. Сонымен жоғарыда айтап өткенімізден шығатын қорытынды шет тілін білу қазіргі замандағы білімді адамның өміріне толық енді деген қорытынды шығады. Бұдан басқа, дүние жүзілік білім берудегі үрдісті де ескеру керек. Осыны айта отырып меңзейті жағдай «Европаның бір экономикалық кеңістікте бірігуі, европа кеңістігіндегі жоғары білімнің қалыптасуына ықпал етті» [1,10 б.], өз бейнесін 1999 жылы басталған Болонды үрдісте тапты. Қазақстан Республикасының білім берудің инновациялық дамуы қазіргі таңда осыны ескереді содықтан жоғары оқу орнының оқытушылары жаңа жоғары оқу орнының парадигмасын іске асыруға кірісіп кетті, ол мамандардың XI ғасырдың талаптарына сай болу міндетті бағыт боп саналады.

Жоғары оқу орнының жаңа мақсаттары мен міндеттері халықаралық және ұлттық құжаттарда айқын көруге болады. Оларға тоқтала кетсек: жеке тұлға мәдениетін дамыту яғни бұл сөзді кең мағынада түсінсек – сөйлеу мәдениетінен бастап, этника аралық қарым қатынасқа дейін; жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндігін жоғары оқу орнының мақсатты таңдаудағы жауапкершілігін, әдісін, бағытын дамыта отырып жүзеге асыру.

Өз бетінше білім алу талаптарын қалыптастыру, білімнің үздіксіз керектігін түсіндіріп отырып толықтыруы және оны іс жүзінде ақпараттық кеңістікте үстем болу.

Қазіргі таңда дүние жүзілік білім беру, жылдам қарқынмен оқыту үрдісінің сапалы да жемісті болуы аудиториялық сабақтардың көлемін тиімді қысқарта отырып, студенттердің өзіндік жұмыстарына уақытты көбірек беру, олардың шығармашылық қабілетінің өсуіне әсерін тигізетіндігі сөзсіз. Ол әрине, оқу жылының басында студенттердің өзіндік жұмыстарын жүйелі түрде жоспарлау білім сапасының көтерілуіне әсер етеді. Осыған байланысты, өздік жұмыстарын орындау үшін әр студентке оқу әдістемелік құралдарын көрсетіп, өздік жұмыстарына семестрдің басында дұрыс тапсырма беру, соған байланысты әр тапсырманың ұйымдастыру-әдістемелік материалдары болуы тиіс. Ежелгі грек материалісі, философ Демокрит айтқандай, «Еңбек үздіксіз үйренгендіктің арқасында жеңілдей түседі».

Студенттердің қарқыны қай пәнді болсын оқу кезіндегі өздік жұмыстарының дәрежесімен сипатталады. Сонымен, студенттердің өздік жұмыстарының ішкі мазмұны оқытушының қатысуынсыз немесе көмегінсіз дайындалу ғана емес, студенттің әрекеттен алған ақпаратты білімге қолдана білуге айналдыру функциясы мен сол қызметті басқару білу функциясының үйлесімділігінен тұрады немесе олардың өздерінің алдарына қойы

мақсаттарына жету үшін құрған амалдарын білдіреді десек те болады. Негізінен алғанда, студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу технологиясы мынадай элементтерден тұрады:

Студенттердің өздік жұмыстарын жоспарлау, әдістемелікпен қамтамасыз ету, бақылау және орындалу бағасы, талдау және жетілдіру.

Атақты ғалым академик А.Н.Крыловтың айтуынша жоғарғы оқу орнының негізгі міндеті – «оқи білуге үйрету», ешқандай оқу орны өз ісін толық меңгерген маманды әзірлеп шығармайды, нағыз кәсіби маман тек өзінің дербес әрекетінің нәтижесінде қалыптасады. Міне осындай «оқи білуге үйрену» дағдысы тек өзіндік сабақтар негізінде тиімді жүзеге асырылады. Ал оқытушы басшылығымен өткізілген студенттердің өзіндік жұмысы олардың теориялық материалды қабылдау сапасын жоғарлатып, кәсіби біліктіліктерінің артуына жағдай туғызып, белгілі сарамандық дағдыларды студенттердің қабылдауына оқытушы қатысынсыз жүргізілген өзіндік жұмысқа қарағанда көбірек мүмкіндік береді.

Өзіндік жұмыс – аудиториядағы сабақта және одан тыс уақыттағы студенттің жеке танымдық қызметі. Студенттің өзіндік жұмысы көп қырлы, анық, бір жүйеге келтірілген, нақты білім мен практикалық ептілікке бағытталуы керек. Қазіргі заманғы білім беру реформасының стратегиялық мақсаттарының бірі жеке тұлғаны шығармашылық тұрғыдан тәрбие беру, күннен күнге қиындап бара жатқан әлемде өмір сүруге, еңбекке дайын болу [2, 520-б/].

Кез келген пәнді үйретуде маңызды өзіндік жұмыссыз мүмкін емес. Ал шет тілін үйренуде өзіндік жұмыстың ролі екі есеге артатыны белгілі. Мына мысалдың өзі жеткілікті « Бала өз тілін үйренде бір сөзді қайта қайта естиді, қайталайды, айтады және әр түрлі грамматикалық формада қайталайды, әрине сол сөз өзінің активті сөз қорына енгенінше. Шет тілін үйренгенде адам да соны қайталайды: айтылуын оқып жаттығады, сөзді қайталайды, есте сақтай отырып сөйлемді белгілі сөз тәртіппен құрайды. Осындай өнімділіктің болуын әрине «тандем» сабақ –өзіндік жұмыс қамтамасыз етеді [3, 222 б./]. Ал Г.Н.Дари өзіндік жұмыстың мәнін былайша айтады. Бұл жұмысты студент өз бетімен орындайды, ол өзінің біліміне, іскерлігі мен сеніміне, өмірлік тәжірибесі, дүниетанымына сүйене отырып атқарады [4, 36 б.].

Студенттердің ағылшын тілінен өздік жұмысын жүргізу барысында мынадай білімділік дағдылар іске асады:

1. Ағылшын тілінен өткен материалдарды бекіту, нығайту;
2. Студенттердің ағылшын тілінен білімін кеңейту және тереңдету;
3. Студенттердің логикалық ойлауын дамыту, жазбаша және ауызша сөйлеу тілін

қоса дамыту;

4. Орфоэпиялық, орфографиялық және пунктуациялық білімдерін қалыптастыру, тілді үйрену қабілетін дамыту;

5. Студенттерге тілдік орта жасау, тілдік ситуациялар туғызу, олардың ағылшынша сөйлеуіне толық жағдай жасау;

6. Студенттердің ағылшын тілін дамыту, сөйлеу белсенділігін арттыру, ағылшынша сөйлеу дағдысын қалыптастыру. Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру кезінде берілетін тапсырмалардың тәрбиелік мәні де күшті болуы қажет. Онда мынадай міндеттер қарастырылады:

1. Ағылшын мәдениеті, салт-дәстүрі, әдебиеті жайлы берілетін тапсырмалар арқылы білімін арттыру;

2. Ағылшын тілінің байлығын таныстыру арқылы тілге деген қызығушылығын арттыру, тілге деген сүйіспеншілік сезімін тудыру, оны қалыптастыру. Ағылшын тілі пәні оқытушысының тілді үйрету ынтасы, тапқырлығы студенттің өздік жұмысын дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі. Студенттерге өздік жұмыстарының тақырыптарын іріктеп оқытуда оны сөйлесіп үйренуге қажетті тілдік материалдармен байланыстыруға ұмтылу қажет. Сонымен бірге студенттердің сұранысын, қабілетін есепке алып отыруға тиіс.

Студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру мен басқаруды дамыту жолдары: Өзіміз дайындаған силлабуста аудиториядан тыс жүргізілетін студенттердің өзіндік жұмыстарының тақырыптары беріледі. Студенттің жазбаша сөйлеу тілін дамытуда екі тілге аударылған мәтін түрлерін салыстыра отырып, оны өз сөзімен ағылшын тілінде жеткізуге дағдыландыру әдісін де қолданамыз. Студенттің өзіндік ізденуіне викториналық сұрақтар ойынын ұйымдастыру да өз әсерін тигізеді. Сұрақтарға дұрыс жауап беру үшін студенттің көп оқуы, ізденуі қажет. Себебі бұл – жарыс.

Викториналарды әр түрлі өткізуге болады:

1. Сұрақтарды ертерек беріп қойып, соған студенттердің жазбаша түрде жауап беруі.
2. Сұрақтар ауызша қойылады да, студенттер сол арада жауап береді.
3. Сұрақтар жазбаша беріледі де, сол арада жазбаша жауап береді.

Мазмұнына қарай викториналық сұрақтар екі түрлі болуы мүмкін.

1. Пән бағдарламасы бойынша, өтілген материалдар бойынша сұрақтар.
2. Оқу бағдарламасынан тыс танымдық сұрақтар.

Мұнда студенттің логикалық ойлау қабілеті шыңдалады әрі өз ойын шапшаң жеткізу үшін сөздерді, сөз тіркестерін тиімді пайдалану дағдысы дамиды.

Студенттердің өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыруда басқа да жұмыс түрлерін білім берудің көптеген әдіс-тәсілдерін қолдануға болады. Бұл үшін ағылшын тілін өзге тілді аудиторияда жүргізетін оқытушының шеберлігі, ізденімпаздығы, ең бастысы, өз тіліне деген сүйіспеншілігі басты орында тұруы қажет. Жоғары оқу орындарында тілді емес факультеттерде « ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту» атты пән жүреді. Осы пәнді оқытудағы студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру ол тікелей оқытушыға байланысты. Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту барысында оқытушыға қандай білім керек? – деген сұраққа оқытушы осы саланы терең оқуы қажет емес деп жауап береміз.

Оқытушыға тек 3 нәрсе қажет:

Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту барысында мәтіннің мағынасын дұрыс түсіну керек.

Тақырыпқа қатысты негізгі үрдістерді білу керек.

Оқытушы студенттердің осы тақырыпқа байланысты не білетінін анықтау арқылы сезіну.

Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту әдісінің ең маңызды құралы ретінде мәдениет, әдет – ғұрып, тұрмыс – салт, өндіріс – өнеркәсіптік, қоғамдық – әлеуметтік мәселелерді үйрену болып табылады. Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту қазір ағылшын тілі әдістемесін оқытудағы және әдістің түрі болып табылады және бұл әдіс жоғарғы оқу орнындағы оқытушыларға тікелей қатысы бар, себебі, жоғарғы оқу орнындағы әр түрлі салада мамандықтар жарлап шығатындығы белгілі. Ол үшін бұл әдісті толығымен зерттеп, талдап оқып, оны аудиторияда қолдансақ, бұл ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқытудың жетістігі болар еді. Өзіндік жұмысты тиімді дамыту үшін қолданатын әдістемелер, жобалар, сабақтың жоспары айқын да анық болуы керек, яғни сабақ кестесіндегі мақсатты анықтауымыз керек. Сонымен ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту идеясы – ол студенттерді немесе оқушыны шығармашылық түрде ойлауды қалыптастыру, көркемдік мәтінге талдау жасау және мәдениеттің аспектілерінен тұрады. Әлеуметтік- мәдени тұрғыда оқыту, үйрену ол кез келген тілді үйренудің тиімді түрі болып саналады. Себебі, мәдениет -ол адамның өмір сүру жолына қабылданған мінез-құлық үлгілерінің, қарым-қатынастың және мәліметтердің жиынтығы. Бұл әдіс өте ыңғайлы да пайдалы, себебі мәдени-тарихи деректерді мол қамтып отырып, әңгімелеу әдісімен жазылған материалдар көлем шағындығымен түсінікті жатық тілді адамдардың қандай деңгейде тілді білуіне физиологиялық сәйкестендіре отырып беріледі. Бұл әдістің мақсаты жоғарғы оқу орындарындағы өзіндік жұмыстардың барлық саласын білімді тереңдету, өз бетімен зерттеудің әдістері мен дағдылаын игеру, ғылым мәселелерін шешу болып табылады. Р.С.Немов төмендегідей қорытынды жасаған: «Білік дағдыларды

барлық түрлерін қалыптастыруда жаттығулардың маңызы зор. Олардың негізінде дағдылар автоматтандырылып, біліктілер жетіледі. Ал күнделікті, жүйелі жаттығуларсыз, білік, дағдылар өз қасиеттерін жоғалтады» [5, 19 б.]. Студенттің өзіндік жұмысы логикалық ойлауды, дамытуды шығармашылық белсенділікті, оқу материалы негізінде зерттеушілік ықпалына камтамасыз ететін практикалық тапсырмаларды жүзеге асырумен байланысты.

Студенттің өзіндік жұмысы – болашақ мамандарды даярлаудың және білім сапасын арттырудың ең басты резервтерінің бірі. Осыған орай жоғарғы оқу орындарында әр білім алушыдан ой еңбегінің пайдалы әдістерін білуі, яғни аз уақыт ішінде қажетті ақпаратты іздеп және меңгеруді, теорияны, фактілер, тұжырымдамаларды жүйелеп және жіктей білуді, өз көзқарасын айқын айтып және дәлелдей білуді, түрлі күрделі мәселелерді, шығармашылықпен шеше білуді үйренуі талап етіледі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Болонская декларация, Зона европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования. Боллония. 19 июня 1999г.
URL: <http://www.evro-vector.narod.ru/DeclaratsiyaEvroEdu.htm>.
2. Астахова В.И. Становление новой образовательной парадигмы на рубеже веков/Вченізап.Харк.гуманитар.ун.ту.-Харьков.Видво НУА72004.-Т.10.-526с.
3. Абашева «К вопросу о самостоятельной работе студентов, углубленно изучающих иностранный язык в неязыковом вузе». Рига 2004 с.221-223
4. Р.Б.Исмаилова Студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері.//Бастауыш мектеп- №5,6-2012, Б.36-37.
5. Абдукаримова У. Самостоятельная работа студентов.18-236. Алматы, 1999.

Л.Қ. МАЖИТОВА,

Х. Досмұхамедов атындағы

Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТҮЛҒАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТІ ТҮРЛЕРІН ДАМУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Көптеген ғылыми зерттеулердің нәтижесінде білім беру мен интеллектіні дамыту, саналылық пен қисынды ойлау тұрғысынан алып қаралды. Ал, қалған адам парасатының түрі анықталмаған, пайдаланылмаған және де сондай- ақ көп жағдайда дамымаған күйде қалып келеді. Бізге бұл құпияның сырын ашқан Говард Гарднер болды. Ол өзінің: «Состояние ума: Теория о множественном интеллекте» деген кітабында көпшілікке алғаш рет адам интеллектісінің бірнеше түрінің бар екендігі жөнінде атап көрсеткен болатын. Ол өз кітабында бір- біріне тәуелсіз интеллектінің алты түрі бар екендігі, оның әрқайсысының жоспарлау жүйесі мен (оқуы), ақпаратты талдау (ойлау мен мәселені шешу) және мәліметтерді сақтау (ес) тәрізді өзіндік жүйесінің бар екендігін жазған.

Ол сондай- ақ, әрбір интеллект автономиялы болса да, олардың барлығы және мезгіл- мезгіл (терең саналылық дәрежесінде) бірігіп жұмыс істеуге тиіс деп атап көрсеткен.

Тәжірибиелік көзқарас тұрғысынан алғанда, біздің әрқайсымызда жасырын түрде осы атты бөлек ми орталықтары бар.

Алайда, біз қанша уақыттан бері интеллектінің бір түрін ғана пайдалануға үйренгендіктен, біздің миымыздың шынайы күш- қуаты сыртынан жабық мүлде өзгертілмеген күйде тұрады. Бұлардың яғни интеллектінің көптігі жөніндегі теория, көптеген ғылыми ашылулар тәрізді оның түсіндірмелі теориясы көрсетілмеген жағдайда (интуитивно) алдын- ала бұған дейін білетін анықталған жай ретінде қабылданады. Тек

Қалқабәева С.Ә.

Халықпен ғұмырлас рухани мұраны зерделген ғалым

Асқарова А.

Жыраулар мұрасының зергері

Қобланов Ж.Т., Отарова А.Н.

Ғибратты ғұмыр

Нұртілеуова С.Р.

Ұстаздың ұстазы

Әділханова Ж.

Ұжданы биік ұстаз

Оспанова А., Тілеубергенова Б.

Жұмат Тілеповтың шығармашылық қырлары

Жанеке Ф.

Өмірдің жолы сан тарау... (Белгілі ғалым Ж. Тілеповпен сұхбат).....

Ануарбекқызы Н.

Біздің мақтаныш

Арнау өлеңдер:

Қосан С. - АҒАҒА АРНАУ

Жұмағалиев М. – ЖЕТПІС ДЕГЕН ...

Әріп Ғ. – МІНЕЗ

Мұхтар С. – ҰСТАЗЫМ

II ӘДЕБИ МҰРА ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ӘДЕБИ ПРОЦЕСС

Абдулина А.Б.

Программа «Культурное наследие» и проблемы методики преподавания
вузовского курса

Ержанова С.

Махамбет шығармаларындағы рухани тәуелсіздік

Сарбасов Б.С.

Сал-серілік өнердің сыры

Бұлдыбай А.С.

Сөзінің арасына қыл сыймаған – Құланаян құлмамбет

Шортанбаев Ш.

Асан қайғы жырларының көркемдік әлемі

Мекебаева Л.А., Рамазанова Ш.

XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы әдебиеттің зерттелуі

Қыдырбаева А.Қ.

Қиса Көпжанұлы ақындығы

Б.Н. Ақшалава, С.З. Серікбаева

Аударманың негізгі түрлері

Көшекбаева А.А., Айбергенова М.Қ.

Қ. Бекхожин поэзиясындағы бейнелілік сапасы

Халенова А.Р., Шарипова Г.

Жоғарғы оқу орындарындағы студенттердің өзіндік жұмыстарының тиімділігі

Мажитова Л.Қ.

Шығармашылық тұлғаның қалыптасуындағы интеллекті түрлерін дамытудың
қажеттілігі

Е. Artykova

Using short stories to teach english language *al-Faraby kazakh national university*